

<http://dx.doi.org/10.16926/kik.2018.01.13>

Marzena ŻEMEJDA-ZYBURA

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: m.zemejda@poczta.fm

O nazwiskach w gminie Kruszyna (na przykładzie nazwisk niederywowanych)

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie nazwisk niederywowanych występujących w gminie Kruszyna. Wśród wyekscerpowanych nazwisk wyodrębnia się nazwiska odapelatywne pochodzące od nazw zawodów, stanowisk, wytworów ludzkich, narzędzi, jednostek miar, zwierząt, świata roślinnego, potraw, części ciała oraz związanych z działalnością ludzką. Nazwiska niederywowane odimienne stanowią tylko dwa przykłady. Występuje jedno nazwisko niederywowane równe etnonimowi. Niniejszy tekst jest cenny dla opisu kultury danego regionu, jako że nazwiska odapelatywne konotują różne wartości zakodowane w motywujących je genetycznie podstawach apelatywnych.

Słowa kluczowe: nazwisko, nazwa osobowa, nazwiska niederywowane, dziedzictwo językowe.

Wstęp. Charakterystyka gminy Kruszyna

Gmina Kruszyna usytuowana jest w północnej części województwa śląskiego i północnej części powiatu częstochowskiego, w odległości 25 km na północny wschód od Częstochowy i 18 km na południowy zachód od Radomska, na terenie pokrytym niskimi pagórkami, tzw. Pagórami Mykanowskimi, który znajduje się w regionie Niecki Włoszczowskiej, między rzekami Kocinką a Wartą. Przez obszar gminy Kruszyna przebiega granica geologiczna Jury Krakowsko-Częstochowskiej i Niecki Niedziańskiej, jej ludność liczy zaś ok. 4900 mieszkańców, zamieszkujących w 12

wsiach: Baby, Bogusławice, Jacków, Kijów, Kruszyna, Lgota Mała, Łęg, Pieńki Szczepockie, Teklinów, Widzów, Widzówek, Wikłów¹. Przez teren gminy, w kierunkach północnym i południowym przebiegają ważne szlaki komunikacyjne:

- droga krajowa nr 1 Warszawa–Katowice (przyszła autostrada A1),
- droga krajowa nr 91 Piotrków–Częstochowa,
- linia kolejowa Warszawa–Katowice, z przystankami kolejowymi w Widzowie Teklinowie i Jackowie.

Pierwszą wzmianką o Kruszynie w źródłach pisanych jest zapis z 1337 roku (Mileska, 1983, s. 320).

Nazwiska jako nazwy osobowe

W onomastyce polskiej stosuje się kilka podziałów nazw własnych, które pokrywają się w znacznej mierze z podziałami międzynarodowymi. Zasadniczym podziałem jest rozróżnienie na nazwy ludzi (nazwy osobowe) i nazwy miejsc (nazwy geograficzne) (Jakus-Borkowa 1987, 15).

Nazwiskom polskim poświęcono wiele uwagi, a literatura na ten temat jest bogata. Brak precyzyjnego określenia terminu „nazwisko” spowodował rozbieżności w poglądach na temat czasu, w którym powstało polskie nazwisko. Współczesne słowniki języka polskiego podają, że występuje ono jako druga, po imieniu, nazwa własna służąca do identyfikacji człowieka. Nazwisko jest dziedziczone po ojcu przez dzieci i obejmuje zwykle żonę, więc jest wspólne całej rodzinie. Zasadniczym celem jest „wyodrębnienie nie jednostki, ale rodziny” (Cieślíkowa 1995, 64). Tak rozumiane nazwisko, jak stwierdzają językoznawcy i historycy prawa (Taszycki 1924, 9; Grzybowski 1957, 485–514), pojawia się na gruncie polskim dość późno, u szlachty na przełomie XV i XVI w., u ludu wiejskiego zaś dopiero w XVIII w. Właściwie o ustaleniu się nazwiska w pełnym tego słowa znaczeniu możemy mówić dopiero w XIX wieku, gdy nastąpiło uregulowanie przepisami prawa (Bubak 1986, 22–23). W ciągu wielu wieków trwała rywalizacja między „nazwiskiem” a „przezwisekiem”. W XV wieku w języku polskim pojawia się wyraz „przezwisek” – w znaczeniu „nazwa dodatkowa dodana do właściwego imienia”, a więc na określenie drugiego, po imieniu, członu nazwy osobowej. W XIX wieku postawiony został znak równości między przezwisekiem i nazwiskiem. Wyraz „nazwisko” poświadczony jest od XVI wieku. Na określenie drugiego członu nazwy osobowej użyty został w XVII wieku (Trepka 1963),

¹ <https://www.kruszyna.pl/polozenie/> [dostęp: 20.03.2018].

w słownikach języka polskiego jeszcze później – u Lindego. Pierwszy raz otrzymuje znaczenie nazwy rodzinnej (nazwa familii) w XIX i początkach XX wieku i łączy się z wprowadzeniem w tym czasie ściślejszych przepisów związanych z powszechnym obowiązkiem posiadania nazwiska i jego stabilizacją pod względem prawnym (Bubak 1986, 22).

To, że w okresie od XII do połowy XIX wieku nie istniał termin nazwisko o dzisiejszym znaczeniu nie dowodzi, że nie istniało pojęcie nazwiska jako nazwy własnej występującej obok imienia, wspólnej całej rodzinie (rodowi). Obecność pojęcia „nazwisko” (protonazwisko) w języku polskim poświadczona jest już w XV wieku. Wyrażał je jednak inny wyraz, mianowicie wyraz „imię”, który do dzisiaj występuje w polszczyźnie w tym znaczeniu, ale tylko w zwrotach językowych, np. dobre imię (Kaleta 1998, 19). Cechą charakterystyczną nazwiska jest to, że wyróżnia danego osobnika w danym środowisku ludzkim, pozwala go zidentyfikować. W rozwiniętych, licznych grupach ludzkich nie wystarcza do pełnej identyfikacji tylko jeden wyraz, gdyż osób o takim samym nazwisku czy imieniu może być wiele. Dlatego do pełniejszej identyfikacji wprowadza się drugi wyraz. Tym drugim wyrazem, obok nazwiska, jest imię lub odwrotnie (Rymut 1991, 8).

Nazwy osobowe, którymi zajmują się w niniejszym tekście, dotyczą ludzi i zwane są antroponimami (grec. *anthropos* – ‘człowiek’). W obrębie antroponimów można wyróżnić:

- nazwy narodów, narodowości, plemion, lokalnych skupisk ludzkich – etnonimy (grec. *ethnos* – ‘lud’),
- nazwy mieszkańców kraju, regionu, krainy, okolicy, miasta, wsi (w języku polskim nie wszystkie uważane są za wyrazy pospolite, pisane małą literą), np. *opolanin* – mieszkaniec miasta Opola.
- imiona – nazwy osobiste, nadawane noworodkom, niedziedziczne,
- nazwiska – obecnie urzędowe nazwania o charakterze dziedzicznym, czyli nazwy wspólne całej rodzinie, rodowi, urzędowo utrwalone, prawnie chronione,
- przezwiska – nieoficjalne nazwy nadawane komuś, kto już ma swoje imię i nazwisko, nazwy dodatkowe, często o charakterze ironicznym,
- przydomki – wyróżniające nazwy jednej z gałęzi linii rodu, o charakterze dziedzicznym; niekiedy przydomek jest synonimem indywidualnego przezwiska (Borek 1986, 17).

Jeśli chodzi o klasyfikację nazwisk, należy podkreślić, iż jest to trudne zadanie. Z językoznawców, którzy zajmowali się klasyfikacją nazwisk, wymienić należy prof. W. Taszyckiego i jego dzieło *Polskie nazwy osobowe*, gdzie znajdujemy podział znaczeniowy nazwisk ze względu na ich genezę: od dawnych imion, od właściwości zewnętrznej lub wewnętrznej

osoby nazywanej, od pochodzenia albo miejsca zamieszkania, od zawodu. Taszycki wyodrębnia także grupę imion osobowych, które

wyszły [...] z otaczającego ich świata przyrody. Nazwy zwierząt i roślin, a nawet wód, wzniesień i przedmiotów przez człowieka wyrabianych przenoszono na ludzi (*Baran, Świerszcz, Kwiatek, Trąbka*) (Taszycki 1924, 5).

Także S. Rospond (1956, 228) podaje klasyfikację antroponimów. Dzieli nazwiska polskie na siedem grup: odapelatywne, odimienne, patronimika, odmiejscowe, zestawieniowe, obce, sztuczne, przy czym podział znaczeniowy grupy odapelatywnych jest oparty na podziale W. Taszyckiego. Interesująca jest klasyfikacja strukturalno-znaczeniowa w późniejszych pracach S. Rosponda. Autor według kryterium strukturalnego wprowadza następujący podział nazwisk: 1. Prymarne: a) odapelatywne, b) imienne, 2. Sekundarne: a) od imion, b) od apelatywów, c) patronimika, d) topographica, 3. Composita: a) pierwotne imienne (Bogdan), b) wtórne przezwiskowe (Pędziwiatr), 4. Hybrydy, do których zalicza się polsko-czeskie, polsko-niemieckie i polsko-łacińskie nazwiska.

J. Bubak (1980, 469–476), odnosząc się krytycznie do klasyfikacji S. Rosponda, zaproponował następujący podział antroponimów: 1. Nazwiska od nazw własnych: a) od imion, b) od nazw miejscowych, c) od nazw grup etnicznych i narodowości, 2. Nazwiska od apelatywów: a) od apelatywów rodzimych, b) od apelatywów obcych, 3. Nazwiska niejasne. W obrębie każdej z wymienionych grup Bubak wyodrębnia nazwiska derywowane i niederywowane. Schemat ten łączy kryterium strukturalne z kryterium semantycznym.

Ukazanie dynamiki tworzenia nazw oraz ich materię językową umożliwia klasyfikacja H. Borka, który zastosował następujący podział: 1. Nazwiska niederywowane, prymarne: a) od wyrazów pospolitych, b) od nazw własnych, 2. Nazwiska sekundarne (derywowane słowotwórczo lub fleksyjnie): a) od wyrazów pospolitych, b) od nazw własnych – dalszy podział według formantów derywacyjnych, 3. Nazwiska pochodzenia obcego, 4. Nazwiska niejasne (Borek, Szumska 1976).

Przyczyny tworzenia nazwisk są przyczynami pozajęzykowymi, choć nazwisko jako druga, względnie trzecia nazwa osobowa, obok imienia i przezwiska, tworzyła się przede wszystkim z zastanego już zasobu nazewniczego – właśnie imion i przezwisk (pomijając nazwiska tworzone od nazw miejscowych). Proces nazwiskotwórczy był więc najczęściej procesem wtórnej zmiany funkcji istniejących oznaczeń osobowych. Funkcja ta rozszerzyła zakres ich użycia aż do pełnej dziedziczności. Ze zmianą funkcji indywidualnej na ogólną wiąże się kostnienie formalne nazwisk prowadzące do całkowitej niezmienności i dziedziczności.

Uwzględniając cel niniejszego tekstu, którym jest przedstawienie wyników analizy i opisu nazwisk niederywowanych mieszkańców gminy Kruszyna, zakres zgromadzonego materiału oraz trudności w przyjęciu odpowiedniej klasyfikacji nazwisk, zastosowałam klasyfikację H. Borcka. W stosunku do określenia motywacji nazwisk została przyjęta ich wielomotywywność, por. nazwisko **Maj**.

W niniejszym tekście, z uwagi na znikomość występowania, nie poruszam genezy i umiejscowienia w systemie antroponimicznym nazw odmiennych i etnonimów.

Charakterystyka materiału badawczego

Materiał badawczy był gromadzony w latach 2004–2007. Podstawowym źródłem analizowanych w niniejszej pracy antroponimów stanowi *Spis wyborców gminy Kruszyna*, sporządzony w związku z wyborami do rad gmin, powiatów i sejmików województw oraz wójta, burmistrza i prezydenta 26 listopada 2006 r. W związku z tym zgromadzony materiał obejmuje nazwiska dorosłych mieszkańców gminy Kruszyna.

Przeprowadzenie klasyfikacji strukturalno-semantycznej zebranego materiału ma za zadanie, w przypadku nazwisk niederywowanych, podzielenie ich na grupy ze względu na znaczenie apelatywów lub imion, od których pochodzą, oraz pośrednio określenie ich formy językowej. W przypadku nazwisk równych poszczególnym wyrazom pospolitym, wszelkie podziały nie mogą pełnić ról istotniejszych niż orientacyjne. Dziśjsze nazwiska, jak pisze Kazimierz Rymut (1991, 22) nie mają znaczenia słownikowego, wobec czego każda klasyfikacja jest dla danego zbioru antroponimów niewystarczająca i niedoskonała, zwłaszcza, że przedstawiony zbiór antroponimów nie ma charakteru historycznego i nie dotyczy etymologii pojedynczych nazw osobowych. W celu dokładnego poznania etymologii nazwiska danej rodziny trzeba byłoby prześledzić jej losy, zbadać dokumenty i źródła historyczne, aby ustalić, czy motywacją nazwisk byłaby miejscowość pochodzenia, imię czy przezwisko przodka. Dlatego też w zebranym materiale widać zjawisko wielomotywywności, por. nazwiska: **Duda**, **Gwosdz**, **Maj** czy **Gbór**.

Nazwiska niederywowane (prymarne) to nazwy będące wyrazami prostymi i pozbawionymi sufiksów nazwiskotwórczych. Podstawą tego typu antroponimów są apelatywy i imiona. W gminie Kruszyna nazwiska niederywowane odapelatywne stanowią 97% całości zebranego materiału – 120 nazwisk, zdecydowanie mniej liczne są zaś formacje odi-

mienne (2%) – zaledwie 2 przykłady, natomiast występujący pojedynczo etnonim to 1 % całości materiału.

Poniżej prezentowane jest zestawienie wyekscerpowanych nazwisk niederywowanych odapelatywnych. W ramach hasła, po dokonaniu wyjaśnienia etymologicznego, w nawiasach zostaje podane odesłanie do odpowiedniego słownika i tam numeru strony, gdzie znajduje się wyjaśnienie hasła.

NAZWISKA ODAPELATYWNE NIEDERYWOWANE

Od apelatywów związanych z wytworami ludzkimi:

Baryła – od ap. *baryła* ‘rodzaj dużej beczki; dawniej: jednostka pojemności i płynów, w XVI w. w Polsce równa ok. 70 litrów’ (SJP I 127),

Duda – od ap. *duda, dudy*, ‘starodawny ludowy instrument muzyczny dęty, składający się z mieszka skórzanego, zawierającego zapas powietrza i z dwóch piszczałek, z których jedna, tzw. przebierka, służy do wygrywania melodii, druga (niekiedy wraz z trzecią) daje stały, przeciągły dźwięk akompaniujący melodii’ (SJP I 466, SWJP I 336, SE 102),

Gloc – wariant, od ap. *kloc* ‘duży kawał drewna, kłoda’ (NPol 151), ‘pień zrąbanego drzewa ociosany z gałęzi i zwykle z kory; odcinek tego pnia; kłoda’ (SJP I 934), por. **Kloc**,

Gwosdz – od ap. *gwóźdz* ‘gwóźdz, kołek’ (NPol 129),

Kaleta – od ap. *kaleta* ‘woreczek skórzanym na pieniądze i drobiazgi, noszony dawniej przy pasie, sakwa’ (SJP I 858), *kaleta, kalita* ‘sakiewka’ (NPol 144), ‘mieszki, tobołki’ (SE 214); por. AK 468, SOP 283,

Kalota – wariant, patrz: **Kaleta**,

Kloc – od ap. *kloc* ‘duży kawał drewna, kłoda’ (NPol 151), ‘pień zrąbanego drzewa ociosany z gałęzi i zwykle z kory; odcinek tego pnia; kłoda’ (SJP I 934),

Lampa – od ap. *lampa* ‘przyrząd do oświetlania’ (SEJP 256),

Lupa – od ap. *lupa* ‘przyrząd optyczny składający się z jednej lub kilku soczewek, zwykle w oprawie, używany do obserwacji niewielkich przedmiotów z bliskiej odległości, dający obraz prosty, pozorny, powiększony; szkło powiększające’ (SJPII 60, SWJP II 373),

Miara – od ap. *miara, mierzyć* ‘określać ilość, wielkość czegoś, kogoś przez porównanie z odpowiednią jednostką miary, dokonywać pomiarów’ (SJP II 160, SWJP II 440), por. NPol 187,

Minda – od ap. *minda* ‘moneta, pieniądz’ (NPol 191),

- Morga** – od ap. *morga* ‘miara powierzchni; kalka z jęz. łac. *dies* – tyle ziemi, ile zaorze się jednego ranka; por. śrwniem. *morgen* – ranek’ (Karszniewicz-Mazur 1995; za NAp 163), ‘miara powierzchni gruntu, w różnych państwach różnej wielkości, w Polsce ok. 5600 m², dziś nie używana przy pomiarach urzędowych, zastąpiona hektarem’ (SJP II 213, SWJP II 475); por. AO 115,
- Pytel** – od ap. *pytel* ‘worek muślinowy, przez który przesiewa się mąkę po przejściu jej przez maszyny przedziałowe, dawniej: każdy typ od-siewacza’ (SJP II 1087, SWJP IV 153), ‘mieszek, worek, też młyn’ (NPol 225), por. AO 127,
- Świątek** – od ap. *świętek* 1. Figura, obraz, wizerunek świętego wykonane przez ludowego artystę, 2. Święto, dzień uroczysty’ (SJP III 462, SWJP V 17),
- Szopa** – od ap. *szopa* ‘prowizoryczny budynek drewniany (czasem bez ścian szczytowych), przeznaczony do przechowywania sprzętu gospodarskiego, siana, słomy oraz wykorzystywany jako chwilowe pomieszczenie dla zwierząt domowych’ (SJP III 420) lub od ap. *szop*, ‘futro szopowe, po niem. *Schupp*, z *Schuppenfelle*, nazwa niem. od właściwości tego zwierzęcia – *schuppen*’ (SE 551, 552),
- Szpigiel** – od ap. niem. *Spiegel* – *lustro* ‘przezwisko to odnosiło się do rzemieślników wyrabiających lustra (por. SEMN 246),
- Tyczka** – od ap. *tyczka* ‘długi, cienki drewniany kij, używany zwykle do podpierania roślin’ (NAp 329, SJP III 560),
- Wałek** – od ap. *wałek* ‘przedmiot walcowatego kształtu, o różnym przeznaczeniu, służący najczęściej do nawijania lub rozplaszczania, wygładzania czegoś’ (SJP III 654),
- Wers** – od ap. *wers* ‘lit. odcinek metryczny w mowie wiązanej, wyodrębniona graficznie linijka wiersza, stanowiąca podstawową jednostkę jego rytmicznej budowy; wiersz’ (SJP III 679, SWJP V 176),
- Wiatrak** – od ap. *wiatrak* ‘drewniany młyn dawnego typu, mający cztero-ramienne skrzydła napędzane siłą wiatru, poruszające urządzenia do przemiału ziarna’ (SJP III 691),
- Zgrzebna** (f) – od ap. o charakterze przymiotnikowym: *zgrzebny* ‘o płótnie: utkany z grubej przędzy lnianej lub konopnej, zrobiony, uszyty z takiego płótna, parciany’ (SJP III 1013).

Od apelatywów związanych z potrawami:

- Garus** – od ap. *garus* ‘sok owocowy, zupa owocowa, marmolada’, por. SE 136,

Kluska – od ap. *kluska* ‘potrawa z ciasta różnie przyrządzanego zwykle zagniatanego z mąki i jaj, także z ugotowanych, roztartych ziemniaków, sera, formowanych w różny sposób, podawana do zup lub jako drugie danie; fraz. człowiek nieenergiczny’ (SJP I 937, SWJP II 227), por. AO 96.

Od apelatywu będącego zawodem lub stanowiskiem:

Bartnik – od ap. *bartnik* ‘pszczelarz, chodzący koło barci leśnych (SW I, 100), ‘pszczelarz, który dawniej zajmował się hodowlą pszczół w barciach’ (SJP I 126, SWJP I 68); por. SNG 22, NPol 81, NMB 53),

Bednarz – od ap. *bednarz* ‘wyrabiający beczki’ (NPol 82, SNG 23, SJP I 135), por. NMB 56–57, AO 63, AK 420,

Dobosz (jeśli od *dobosz*) – od ap. *dobosz* ‘członek orkiestry wojskowej grający na bębnie’ (SJP I 404, SWJP I 287),

Duda – ‘od ap. *duda, dudy*, por. SE 102, SW XVI ‘ten, co gra na dudach, gajda, kobzarz, kobeźnik; lichy grajek’ (NPol 110), por. AO 74, NMB 107, AK 444,

Flis – od ap. przest. n.z. *flisak* – człowiek trudniący się spławem drzewa i przewożeniem turystów rzeką w specjalnych łódkach’ (SJP I 597, SWJP II 19), por. AK 450, SE 123, NMB 119,

Gbór – od ap. *gbur* ‘na Pomorzu rolnik’ (NMB 129),

Hajduk, Hejduk – od ap. *hajduk* ‘piechota węgierska i podobnie ubrana służba u panów’ (SE 167); 1. W wojsku polskim XVI–XVII w. żołnierz piechoty zorganizowanej przez Stefana Batorego na wzór węgierski, 2. W dawnej Polsce służący na dworze magnackim ubrany po węg., 3. Taniec w żywym tempie, o rytmie parzystym poch. węg. zbliżony do tańca zbójnickiego, rozpowszechniony w Polsce w XVI w. (SJP I 720, SWJP II 88), służa dworski, rozbójnik, łotr’ (SŁ I 392); por. NPol 130, AK 463, NMB 150, SE 167,

Jezuita – od ap. *jezuita* ‘członek męskiego stowarzyszenia zakonnego założonego w 1534 r. przez Ignacego Loyolę w celu walki z reformacją i obrony papieżstwa’ (SJP I 842),

Knaś – od ap. słow. *kňaz* ‘ksiądz’ (AO 96),

Koch – od niem. *koch* ‘kucharz’ (por. SEMN 136),

Łaskawiec – od stpol. ap. *łaskawiec* nowsze *łaskawca* ‘dobrodziej’ (SEJP 298–300),

Marszałek – od ap. *marszałek* ‘w średn. zarządca dworu królewskiego, dziś najwyższy stopień wojskowy’ (NPol 184),

- Ogrodnik** – od ap. *ogrodnik* ‘człowiek zajmujący się ogrodnictwem, trudniący się uprawą ogrodu’ (SJP II 495, SWJP III 208), por. NPol 198, AK 511,
- Owczarek** – od ap. *owczarek* ‘pomocnik owczarza’ (SEJP 389),
- Płóciennik** – od ap. *płóciennik* ‘tkacz wyrabiający płótno’ (SW IV 266, NPol 216, AO 124),
- Powroźnik** – od ap. *powroźnik* ‘rzemieślnik wyrabiający sznury, liny, powrozy’ (SW IV 863), por. NMB 316, NPol 220,
- Rybak** – od ap. *rybak* ‘człowiek trudniący się zawodowo lub amatorsko łowieniem ryb’ (SJP III 149, SWJP IV 251); por. NMB 337,
- Stróż** – od ap. *stróż* ‘ten, kto strzeże pilnuje czegoś lub kogoś; dozorca, strażnik, wartownik’ (SJP III 351, SWJP IV 385),
- Śpiewak** – od ap. *śpiewak* ‘rzeczownik ten znany jest już od XV w. – notuje go SSstp. w znaczeniach: 1. ‘ten, co śpiewa, cantor’ 2. ‘ten, co gra na jakimś instrumencie muzycznym, muzykant’. W SL przy objaśnieniu *śpiewaka* pojawiają się takie wyrazy, jak *kantor*, *rybałt*, *organista*, też *poeta*, *jest tu też śpiewka ‘pieśń, piosnka’*. Z kolei w SW wyraz *śpiewak* jest objaśniony jako 1. ‘ten, co śpiewa’, i jako 2. ‘piewca, poeta, wieszcz, pieśniarz, bard’, za: AO 139,
- Sznajder** – od niem. *Schneider* ‘ten, co coś odkrawa, odcina, krawiec’, por. SEMN 228,
- Szteklar** – n. poch. niem. *Steckelin*, *Steckel* ‘laseczka, kijek, trzonek do bata’, a także n.o. *steckler* ‘ten, co wyrabia szpilki’. W tym przypadku za podstawę trzeba przyjąć *stickel* ‘kłujący, szpiczasty’ (SEMN 250),
- Tkacz** – od ap. *tkacz* ‘rzemieślnik zajmujący się wyrobem tkanin, robotnik w tkalni’ (SJP III 503, SWJP V 49).

Od apelatywu będącego nazwą zwierzęcia:

- Bernard** – por. stwniem. *Berinhard*, *Bernart*, *Bernard*, *bero* – niedźwiedź, w postaci rozszerzonej *beren*, *berin* oraz hart – twardy, szorstki (SEMC 22, KI 36, SNG 27), por. NPol 84,
- Czajka** – od ap. *czajka* ‘gatunek ptaka’ (NPol 102),
- Drózd** – od ap. gw. *drózdź* ‘drozd ‘ptak śpiewający’ (AO 74),
- Dudek** – jeśli od *dudek* ‘ptak wróblowaty’, w sopl. ‘głupiec, moneta’ (SŁ I 177); por. AK 444,
- Gawron** – od ap. *gawron* ‘pospolity ptak z rodziny krukowatych o ostrym, silnym dziobie, upierzeniu czarnym z połyskiem fioletowym, wszystkożerny, gnieździ się gromadnie na drzewach’ (SJP I 636, SWJP I 38), por. NAp 72, AO 80,
- Jarząbek** – od ap. *jarząbek* ‘ptak łowny z rzędu kurowatych’ (SW II 137),

- Jastrząb** – od ap. *jastrząb* (NAp 94),
- Klekot** – od ap. *klekot* 1. O głosie wydawanym przez bociana, powstającym przy kłapaniu dziobem, 2. Odgłos powstający przy uderzaniu o siebie twardych przedmiotów, 3. O starym, zniszczonym przedmiocie’ (SJP I 929, SWJP II 222–223) ‘bocian’ (SE 233), por. NPol 150,
- Kokoszka** – od ap. *kokoszka* ‘kura, kwoka’ (SJP I 950, SWJP II 235), ‘samica koguta’ (SW II 393), por. AK 476, NMB 187, Nap 114,
- Kokot** – od ap. *kokot* ‘kogut’ (NAp 114),
- Kot** – od ap. *kot*, por. NPol 159, SEJP 241–243,
- Kozieł** – od ap. *kozieł, kozioł*, ‘samiec kozy’ (NPol 160, SOP 340–341),
- Królik** – od ap. *królik* ‘gryzoń z rodziny zajęcy’ (SJP I 1055, SWJP II 306), por. AO 100, NPol 162,
- Kruk** – od ap. *kruk* ‘gatunek ptaka’ (NPol 163),
- Kuna** – od ap. *kuna* ‘1. Zwierzę drapieżne z rodziny łasicowatych o smukłej budowie, krótkich kończynach i brązowej sierści, 2. Hist. dawne narzędzie kary w postaci żelaznej obręczy przytwierdzonej do słupa, którą ściskano szyję lub rękę skazanego; rodzaj pręgierza’ (SJP I 1085, SWJP II 326); n.oa. lub od podst. *kun-*, ta od im. Kunrad = Konrad (por. NPol 167, SEMC 72); – wtedy n.oi.,
- Mrówka** – od ap. *mrówka* ‘owad o 3 parach nóg i dużym odwłoku; zwykle czarny lub brunatny, żyjący w dużych, dobrze zorganizowanych koloniach; w zależności od pełnionych funkcji wyróżnia się uskrzydłone samice i samce oraz nieuskrzydłone robotnice i żołnierzy’ (SWJP II 483), por. NMB 265,
- Mucha** – od ap. *mucha* ‘dwuskrzydły owad z rodziny o tej samej nazwie, bardzo pospolity, niebezpieczny z powodu przenoszenia drobnoustrojów chorobotwórczych’ (SJP II 226, SWJP II 484), por. SE 347, AO 115, NPol 194, NAp 173,
- Sikora** – od ap. *sikora* ‘ptak z rodziny o tej samej nazwie’ (SJP III 216, SWJP IV 302); por. NPol 240, AO 131, NMB 349,
- Wilk** – od ap. *wilk* ‘zwierzę drapieżne’ (SE 621); (por. AO 145, NMB 416, AK 566); n.oa.,
- Wrona** – od ap. *wrona* ‘ptak z rodziny krukowatych’ (SJP III 760, SWJP V 229),
- Wróbel** – od ap. *wróbel* ‘mały ptak z rodziny wikłaczy; w Polsce pospolite: szarobrązowy wróbel domowy i wróbel mazurek z czarnymi plamami na białym policzku i białymi pręgami na skrzydłach, gnieźdzące się w pobliżu domostw, w osiedlach i miastach’ (SJP III 760, SWJP V 229), por. NPol 297, NMB 425,

Zięba – od ap. *zięba* ‘ptak o barwnym upierzeniu i melodyjnym głosie, zamieszkujący lasy i zarośla Zachodniej Europy, Azji i płn. Afryki’ (SWJP V 408, SJP III 1019).

Od apelatywu określającego cechę zewnętrzną:

Białas – od ap. *białas* ‘1. Zwierzę z białą sierścią, 2. Chłopiec z białymi włosami’ (SW I 140),

Kalemba – od ap. *kałęba* – ‘stara, chuda krowa; otyła kobieta’ (NPol 144),

Kędra – od ap. *kędry* ‘włosy panny młodej po obcięciu’, por. AO 94,

Nogaj – od ap. stpol. *nogaj* ‘człowiek o długich nogach’ (SEJP 368), por. NMB 273,

Ociepa – od ap. *ociępa* ‘człowiek ciężki, krępy’ (NPol 198), przen. ‘gruba kobieta’ (SGŚ 142),

Siwy – od ap. *siwy* ‘mający siwe włosy’ (SJP III 221),

Suchan – od ap. *suchan*, *suchandrys* ‘człowiek wychudły’ (SW VI 683); por. NMB 368,

Śniady – od ap. *śniady* ‘mający ciemną cerę; mający barwę jasnobrązową (najczęściej o cerze); smagły, ciemnawy’ (SJP III 452).

Od apelatywu będącego cechą wewnętrzną:

Cichy – od przym. *cichy*, por. SOP 99–100, ‘1. mało słyszalny, niegłośny, niehałaśliwy, 2. Pogrążony w ciszy, zaciszny, spokojny’ (SJP I 294, SWJP I 198); por. NAp 35, AO 71, AK 434,

Gbór – od ap. *gbur* ‘dziś i już od XVI w. przezwiskiem powszechnie trąci, niczym *grubian*, *prostak*, przeniesione od zamożnych i dumnych gospodarzy’ (SE 138),

Głąb – od ap. *głąb* ‘pień niektórych jarzyn; człowiek tępy’ (SW I 840), ‘kaczan’ (SŁ I 299),

Gonera – od ap. *gonera* ‘kobieta starsza goniąca za chłopami’ (SW I 873),

Kręt – od ap. *kręt* ‘szalbierz’ (NPol 162, SE 267); ‘przen. mącenie, gmatwanie, wykręcanie’ (SJP I 1048),

Maj – od ap. *maj* (NPol 155), ‘człowiek stały’ (SXVI),

Nawrot – od ap. czas. *nawrócić się*, *nawrot* ‘człowiek nawrócony’ (NPol 195), ‘nawrócenie’ (SW III 210),

Podsiadły – od ap. o charakterze przymiotnikowym *podsiadły* ‘opanywany, zabrany, zdobyty’ (SW IV 737),

Pokora – od ap. *pokora* ‘unizoność, skrucza’ (SW IV 505), ‘uległość’ (NPol 217),

Sławetny – od ap. o charakterze przymiotnikowym *sławetny* ‘sławny, z odcieniem ironicznym; głośny, taki, o którym się dużo mówi, okrzyczany, osławiony (SJP III 254, SWJP IV 321),

Warchoł – od ap. *warchoł* 1. ‘kłótnia, spór’ 2. ‘wichrzyciel’ (SW VII 459),

Zuch – od ap. *zuch* ‘osoba cechująca się odwagą, dzielnością, zaradnością, energicznością’ (SWJP V 435, SJP III 1064), ‘człowiek odważny, sprytny’ (NPol 304).

Od apelatywu należącego do świata roślinnego:

Głęb – od ap. *głęb* ‘pień niektórych jarzyn; człowiek tępy’ (SW I 840), ‘kaczan’ (SŁ I 299),

Gwosdz – od stp. ap. *gwozd, gozd* ‘las’ (NPol 129),

Jagoda – od ap. *jagoda* ‘owoc’ (NPol 135),

Kostrzewa – od ap. *kostrzewa* ‘roślina z rodziny traw, charakteryzująca się wiechowatym kwiatostanem; niektóre są cennymi trawami pastewnymi’ (SJP I 1024, SWJP II 285),

Krzak – od ap. *krzak* ‘krzew’ (SJP I 1066, SWJP II 313),

Łyko – od ap. *łyko* ‘miękka, lekko wilgotna mięsista warstwa drzew i krzewów, znajdująca się pod korą, przewodząca w roślinie wodę i inne substancje organiczne’ (SWJP II 388, SJP II 82),

Patyk – od ap. *patyk* ‘suchy pręt, gałązka, kijek, cienkie drewnienko’ (SJP II 622, SWJP III 296),

Wierzba – od ap. *wierzba*, stp. *wirzba*, gw. *Wierba* ‘gatunek drzewa’ (NPol 290),

Żołądź – od ap. *żołądź* ‘owoc dębu’ (NPol 308).

Od apelatywu będącego określeniem topograficznym:

Bugaj – od ap. *bugaj* ‘kępa młodych pędów drzew lub krzewów’ (SDor I 712), ‘zakręt rzeki, gw. także byk, duży chłopak’ (NPol 91), ‘łąki nad-rzeczne, zarośla w miejscach po wyschniętej rzece’ (AO 67); por. AK 427,

Góra – od ap. *góra*, por. NMP 140; od podstawy – *gor* występującej w takich formach, jak *góra, gorać* ‘palić’, *gorzki* (NPol 124, 125),

Grząba – od ap. *gręba, grzęba, grępa* ‘wzniesienie, górka, miedza’ (NPol 127),

Kępa – od ap. *kępa* ‘1. Skupisko drzew, krzewów, kwiatów, 2. Mała wyniosłość w podmokłym, bagnistym terenie lub wysepka na jeziorze lub rzece porośła krzewami i drzewami’ (SJP I 910, SWJP II 209), ‘wyniosłość, pagórek’ (SE 225), ‘pęk drzew, malin, kwiatów lub grupa

drzew jednego wieku i gatunku' (SW II 317), 'kupa, pęk, wyspa, grupa drzew' (NPol 148),

Kujawa – od ap. *kujawa* 'miejsce w polu jałowe, nieurodzajne; golizna, wydma wśród lasów, piaszczyste gołoborze' (SGP II 513),

Morga – od ap. *morga* 'miara powierzchni; kalka z jęz. łac. *dies* – tyle ziemi ile zaorze się w ciągu jednego ranka; por. śrwniem. *morgen* – *ranek*, 'miara powierzchni gruntu, w różnych państwach różnej wielkości, w Polsce ok. 5600 m², dziś nie używana przy pomiarach urzędowych, zastąpiona hektarem' (SJP II 213, SWJP II 475); AO 115,

Od apelatywów będących zjawiskami przyrody, nazwą miesiąca:

Deszcz – od ap. *deszcz* 'opad atmosferyczny w postaci kropel wody o średnicy powyżej 0,5 mm' (SWJP I 274, SJP I 387),

Maj – od ap. *maj* 'nazwa miesiąca',

Mróz – od ap. *mróz* 'temp. powietrza na otwartej przestrzeni, okres charakteryzujący się taką temp.' (SJP II 224, SWJP II 483), por. AO 115, NMB 264, SE 346,

Pluta – od ap. *pluta* 'deszcz, słota' (Nap 220), *pluć, pluta* 'ten, co pluje' (NPol 215),

Pogoda – od ap. *pogoda* 'całokształt zjawisk atmosferycznych występujących w pewnym okresie nad jakimś obszarem' (SJP II 763, SWJP III 389); por. AK 523.

Od apelatywów określających części ciała:

Skóra – od ap. *skóra* 'zewnątrzna osłona ciała ludzkiego lub zwierzęcego' (NPol 243, SWJP IV 313, SJP III 238–239),

Żyła – od ap. *żyła* 'naczynie krwionośne prowadzące krew z narządów ciała do serca, pot. wyzyskiwać kogoś, przemęczać kogoś pracą dla własnej korzyści' (SJP III 1099, SWJP V 457), por. NPol 308.

Od apelatywów związanych z zachowaniem ludzi:

Cała – od ap. o charakterze przymiotnikowym *cała* 'obejmująca wszystkie składniki, nietknięta, zupełna' (SEJP 66), por. NPol 94,

Konieczny – od ap. o charakterze przymiotnikowym *konieczny* (SOP 328), gw. *konieczny* 'końcowy' (AO 98),

Kluza – od ap. *kluza* 'łac. *clusa* – zamykać' (SE 235),

Krok – od ap. *krok, kroczyć* 'ruch wykonywany przy chodzeniu, polegający na uniesieniu i postawieniu nogi' (SJP I 1050, SWJP II 303,), por. NPol 162,

Maj – od ap. *maj* (NPol 155), 'człowiek stały' (SXVI),

Porada – od ap. *porada* ‘udzielić komuś rady’ (NPol 219), por. NMB 314,

Postawa – od ap. *postawa*; ‘1. Zewnętrzny wygląd czyjejś postaci, 2. Układ ciała świadomie mu nadany, 3. Stosunek człowieka do życia lub do pewnej wyróżnionej sfery zjawisk, stanowisko, poglądy’ (SJP II 842, SWJP III 439); por. NPol 219, AK 524,

Pośpiech – od ap. *pośpiech* ‘szybkie działanie, dawniej też pomyślność’ (NPol 220),

Potyra – od ap. *potyra* ‘poniewierka’ (SW IV 804),

Tutaj – od ap. *tutaj* ‘to samo co *tu*’ (SJP III 556),

Ujma – od ap. *ujma* ‘to, co kogoś obraża, uchybia czyjejś godności, postęppek przynoszący komuś szkodę moralną, ubliżający mu’ (SJP III 588, SWJP V 110),

NAZWISKA ODIMIENNE NIEDERYWOWANE:

Gabryel – od n.o. *Gabriel*, ‘hebr. *Babriel* – mąż boży – im. używane w wielu krajach’ (KI 85),

Hadrian – od n.o. *Adrian*, ‘łac. *Hadrianus*, *-a*, *-um*, lub *Adrianus*, *-a*, *-um*, należący do miasta Adrii w Picenum w środkowo-wschodniej Italii; im. męskie głośne od czasów cesarza rzymskiego Publisza Eliusza Hadriana (117–138 n.e.)’ KI 10, por. NMB 149.

NAZWISKO NIEDERYWOWANE – ETNONIM:

Turek – od n.e. *Turek*, ‘Turcy – ogólna nazwa szczepów turko-tatarskich – brzmiała *Türk* w pochodzących z VII/VIII wieku inskrypcjach, odkrytych nad Orcheonem w Mongolii. Wyraz ten oznaczał prawdopodobnie siłę, moc. Praojczyzna plemion tureckich znajduje się w dorzeczu górnej Selengi. W VI–VIII w. istniał chanat, którego nazwę znamy z chińskich zapisów, pojawiających się od r. 547 jako T’u-kiie. Kontaktujący się z tymi ludami Arabowie i Bizantyjczycy przejęli nazwę – w wersji greckiej *Turkoi* – na oznaczenie wszystkich stepowych plemion Eurazji. Na teren dzisiejszej Turcji zaczęły napływać w XII w., por. SEMOE 4.

Podsumowanie

1. W zebranych materiale – 123 nazwisk niederywowanych, tylko 2 są odimienne, reszta (120) stanowi nazwiska niederywowane odapelatywne. Jedno nazwisko stanowi etnonim – **Turek**. Oczywiście, często-

tliwość występowania tych nazwisk jest różna; nie jest to przedmiotem niniejszego artykułu.

2. Dokonując systematyki nazwisk niederywowawnych (prymarnych) w gminie Kruszyna stwierdzić należy, iż:
 - od apelatywów określających wytwory ludzkie pochodzi 21 nazwisk,
 - od apelatywów będących nazwami potraw – 2 nazwiska,
 - od apelatywu wskazującego zawód lub stanowisko – 22,
 - od apelatywu będącego nazwą zwierzęcia – 22,
 - od apelatywu określającego cechę zewnętrzną – 8,
 - od apelatywu określającego cechę wewnętrzną – 12,
 - od apelatywu należącego do świata roślinnego – 9,
 - od apelatywu będącego określeniem topograficznym – 6,
 - od apelatywów będących zjawiskami przyrody i nazwą miesiąca – 5,
 - od apelatywów nazywających części ciała – 2,
 - od apelatywów związanych z działaniem i zachowaniem ludzi – 11.
3. Nazwiska odimienne niederywowane stanowią 2 przykłady – **Gabryel, Hadrian**.
4. Niniejsza praca stanowi część większej całości – badań nad antroponią gminy Kruszyna, jako że prezentowany jest tylko wybrany materiał (nazwiska niederywowane).
5. Nazwiska odapelatywne, konotując różne wartości zakodowane w motywujących je genetycznie podstawach apelatywnych, są szczególnie cenne dla opisu kultury danego regionu.

Najczęściej podstawą dla zgromadzonych nazwisk niederywowanych są nazwy zawodów i zajmowanych stanowisk: **Bartnik, Bednarz, Dobosz, Duda, Flis, Gbór, Hajduk (Hejduk), Jezuita, Knaś, Koch, Łaskawiec, Marszałek, Ogrodnik, Owczarek, Płóciennik, Powroźnik, Rybak, Stróż, Śpiewak, Sznajder, Sztekler, Tkacz**) oraz zwierzęta (**Bernard, Czajka, Drózdź, Dudek, Gawron, Jarzabek, Jastrząb, Klekot, Kokoszka, Kokot, Kot, Kozieł, Królik, Kruk, Kuna, Mrówka, Mucha, Sikora, Wilk, Wrona, Wróbel, Zięba** – po 22 przykłady. Przedmioty wykonane przez ludzi, w tym instrumenty muzyczne oraz jednostki miary (**Baryła, Duda, Gloc, Gwosdz, Kaleta, Kalota, Kloc, Lampa, Lupa, Miara, Minda, Morga, Pytel, Świątek, Szopa, Szpigiel, Tyczka, Wątek, Wers, Wiatrak, Zgrzebna**) stanowią 21 wystąpień. Apelatywy określające cechy wewnętrzne ludzi dają podstawę w 12 nazwiskach (**Cichy, Gbór, Głęb, Gonera, Kręt, Maj, Nawrot, Podsiadły, Pokora, Sławetny, Warchoł, Zuch**), natomiast apelatywy pochodzące ze świata roślinnego to 9 przykładów: **Głęb, Gwosdz, Jagoda, Kostrzewa, Krzak, Łyko, Patyk, Wierzba, Żołądź**. 11 przykładów stanowią apelatywy związane z zachowaniem ludzi: **Cała, Ko-**

nieczny, Kluza, Krok, Maj, Porada, Postawa, Pośpiech, Putyra, Tutaj, Ujma. Apelatywy określające cechy zewnętrzne dają podstawy dla 8 nazwisk: *Białas, Kalemba, Kędra, Nogaj, Ociepa, Siwy, Suchan, Śniady*. Od apelatywu będącego określeniem topograficznych pochodzą następujące nazwiska: *Bugaj, Góra, Grząba, Kepa, Kujawa, Morga*. Od apelatywów określających zjawiska przyrody i nazwę miesiąca pochodzą nazwiska: *Deszcz, Maj, Mróz, Pluta, Pogoda*. Apelatywy nazywające części ciała są podstawą 2 nazwisk: *Skóra, Żyła*. Także 2 nazwiska za podstawę mają nazwy potraw, tj. *Garus* i *Kluska*.

Wśród zgromadzonych nazwisk Kruszyńnian zauważyć można wpływy obce, konkretnie niemieckie, w nazwiskach: *Bernard, Szpigiel, Sznajder, Szteklar*. Widoczne są również cechy gwarowe, jako że gwara jest nośnikiem wartości kulturowych zakodowanych w nazwach osobowych, np. nazwiska: *Drózdź, Kalemba* (widoczna jest tu utrwalona asynchroniczna wymowa samogłosek nosowych, konkretnie przejście „ę” w „em”) czy *Klekot* (gwarowe określenie bociana). Na uwagę zasługuje również utrwalenie staropolskiego ‘lasu’ w nazwisku *Gwosdz* czy określenia człowieka o długich nogach w nazwisku *Nogaj*. Często występuje też słowiańskie nazwisko *Knaś*.

Skróty określeń i terminów gramatycznych

ap.	appellativum
cz.	część
czas.	czasownik
fraz.	frazeologicznie
gw.	gwarowy
hebr.	hebrajski
hipok.	hipokoristica
im.	imię
jęz.	język
łac.	łaciński
n.	nazwa
nn.	następne
nauk.	naukowy
nazw.	Nazwisko
niem.	niemiecki
n.ś.r.	nazwa świata roślinnego
n.ś.z.	nazwa świata zwierzęcego
o.	osobowe; n.o. – nazwa osobowa

oa.	odapelatywne; n.oa. – nazwisko odapelatywne
oe.	odetniczne; n.oe. – nazwisko odetniczne
oi.	odimienne; n.oi. – nazwisko odimienne
ok.	około
om.	odmiejscowe; n.om. – nazwisko odmiejscowe
oprac.	opracowanie
poch.	pochozące
por.	porównaj
przen.	przenośnie
przest.	przestarzałe
przym.	przymiotnik
red.	redaktor
s.	strona
słow.	słowiańskie
stp.	staropolskie
śrwniem.	środkowoniemieckie
t.	tom
w.	wiek
z.	zawód; n.z. – nazwa zawodu

Rozwiązanie skrótów bibliograficznych

- AK** – Rudnicka-Fira E., 2004, *Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku. Proces kształtowania się nazwiska*, Katowice.
- AO** – Gołębiowska T., 1971, *Antroponimia Orawy*, Kraków.
- KI** – Kupis B., Wernichowska B., Kamyczek J., 1975, *Księga imion*, Warszawa.
- Nap** – Cieślikowa A. (oprac.), przy współdziale Szymowej J. i Rymuta K., 2000, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, Kraków.
- NMB** – Czaplicka-Niedbalska M., 1996, *Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy od II poł. XV w. do I poł. XVIII w.*, Bydgoszcz.
- NPol** – Rymut K., 1991, *Nazwiska Polaków*, Wrocław – Warszawa,
- SDor** – Doroszewski W. (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. 1–11, Warszawa.
- SE** – Brücker A., 1957, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- SEMC** – Malec M., 1995, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 2: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, Kraków.

- SEMOM** – Supranowicz E., 1997, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, Kraków.
- SEMOM** – Kaleta Z., przy współudziale Supranowicz E., Szymowej J., 1997, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 3: *Odmiejscowe nazwy osobowe*, Kraków.
- SEJP** – Długosz-Kurczabowa K., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- SEMN** – Klimek Z., 1997, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 5: *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, Kraków.
- SGP** – *Słownik gwar polskich*, 1900–1911, t. 1–6, Warszawa.
- SJP** – Szymczak M. (red.), (1978 – t. 1: A–K, 1979 – t. 2: L–P, 1981 – t. 3: R–Ż), *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SL** – Linde S.B., (2 wyd. 1854–1860), (3 wyd. 1971 – fotooffsetowe), *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- SŁ** – Sławski F., (wydawany od 1952 r.), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SNG** – Górniewicz H., 1992, *Słownik nazwisk mieszkańców Powiśla Gdańskiego (dialektu malborskiego)*, Gdańsk.
- SOP** – Miodek J., 2005, *Słownik ojczyzny polszczyzny*, Warszawa.
- SStp** – Urbańczyk S. (red.), 1953–2002, *Słownik staropolski*, t. 1–11, IJP PAN, Kraków.
- SW** – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiecki W., 1900–1927, *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa.
- SWJP** – Dunaj B. (red. nauk.) 2008, *Słownik współczesnego języka polskiego*, (t. 1: A–Ę, t. 2: F–M, t. 3: N–P, t. 4: P–S, Kraków.
- SXVI** – Mayenowa M.R., 1966 i nn., *Słownik polszczyzny XVI wieku*, Wrocław.

Bibliografia

- Borek H., 1986, *Wśród śląskich nazw*, Opole.
- Borek H., Szumska U., 1976, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XV w. do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe*, Warszawa – Wrocław.
- Bubak J., 1970, *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotarskiego. Cz. 1 i 2 (1971)*, Wrocław – Gdańsk.
- Bubak J., 1980, *Z problematyki kształtowania się nazwiska polskiego (na materiale z Sądecczyzny XV–XVII w.)*, „Poradnik Językowy”, 9–10, s. 469–476.

- Bubak J., 1986, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków.
- Cieślakowa A., 1995, *Różnice między kategoriami antroponimicznymi dostrzegalne w tekstach historycznych*, [w:] *Slovenska Onomasticka Konferencja a 6.Seminar „onomastica a Škola”, 25–26 octóbra 1995, Zbornik referatov*, Prešov, s. 50–68.
- Grzybowski S., 1957, *Nazwisko i jego stałość w dawnym prawie polskim*, „Onomastica”, 3, z. 2, s. 485–514.
- Hrynicky W.M., 2017, *Imiona i nazwiska człowieka w aspekcie bezpieczeństwa kulturowego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, 28, s. 66–93.
- Jakus-Borkowa E., 1987, *Nazewnictwo polskie*, Opole.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Karszniewicz-Mazur A., 1995, *Zapóżycczenia leksykalne a źródła niemieckie we współczesnej polszczyźnie*, Wrocław.
- Mileska M.I. (red.), 1983, *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Warszawa.
- Rospond S., 1956, *Onomastyka słowiańska*, „Onomastica”, 2, s. 217–248.
- Rymut K., 1991, *Nazwiska Polaków*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Taszycki W., 1924, *Polskie nazwy osobowe*, Kraków.
- Taszycki W., 1963, *Stosunek onomastyki do innych nauk humanistycznych*, „Onomastica”, 8, s. 1–18.
- Trepka W. Nekanda, 1963, *Liber generationis plebeorum*, red. W. Dworzaczek.
- Zarębski R., 2014, *Rola czynników ideologicznych i językowo-kulturowych w procesie zmian nazwisk*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 60, s. 313–326.

About surnames in the Kruszyna commune (on the example of the non-derived names)

Summary

The aim of this article is presentation of non-derived surnames from the area of the Kruszyna commune. Among gathered surnames we can find surnames motivated by names of professions, positions, products made by human hands, instruments, units of measure, animals, plants, food, parts of body. The surnames come from name appear twice only. There is one example of non-derived surname being ethnonym. This text is valuable for the descriptions of the culture of Kruszyna region, because the surnames connote different values encoded in the genetically motivating appellative bases.

Keywords: surname, person name, non-derived surnames, linguistic heritage.